

økonomiske forandringer, politiske og organisatoriske interessekonflikter samt internationale begivenheder og betingelser til noget man kunne kalde en "tyk beskrivelse" af et samfund under forandring.

Bogen er dog knap så vellykket set fra et teoretisk perspektiv. Fokus er ifølge Hornemann Møller kausalanalysen. Men socialpolitikken tilblivelse og udvikling, fastslås det i indledningen og for så vidt gennem hele bogen, bestemmes i "en bestandig interaktiv påvirkning mellem vekslende aktører og strukturer", der bestemmer såvel økonomiske som politiske og ideologiske projekter og processer. Og processerne selv er betinget af endnu et "stadigt skiftende styrkermæssigt samspil" af klasser, stat, og internationalt samfund (p. 16). Rent bortset fra, at man ikke bliver meget klogere på Hornemann Møllers teori, så bliver spørgsmålet: Hvad har *ikke* betydning for socialpolitikken tilblivelse og udvikling?

Selv om Hornemann Møller foretager en vis afgrænsning af sit projekt i indledningen, er bogen selv ikke særligt styret af udgangspunktet. Det er fair nok at gemme de komparative perspektiver til næste bog, som vi jo så kan se frem til med længsel. Men en (yderligere) relatering til den internationale teori om velfærdsstater ville nok have hjulpet Hornemann Møller med at udrede den problemstilling, han selv har defineret.

Endelig sidder man som politolog tilbage med et par uafklarede spørgsmål efter endt læsning. Der relateres i indledningen og i afslutningen til den nyere statsteori. "Staten" er sågar én af de tre determinerende magtkomponenter (jf. figur 1 og 2). Men nogen empirisk analyse af bureaukratiet og administrations rolle for socialpolitikken tilblivelse bliver det ikke til. Er staten Stauning, Steincke, Madsen-Mygdal og H.N. Andersen fra ØK? Og tilsvarende: Hvem er "klasserne", når de hverken er de faglige organisationer og brancheforeningerne eller de politiske partier? Empirisk set er de ikke-eksisterende. Og uden at virke for polemisk, for det er ganske oprigtigt ment: Hvad er i øvrigt "en klasse", når hverken politikken, ideologien, eller økonomien har primat?

Hornemann Møller har begået en yderst læseværdig og oplysende bog om den historiske baggrund for tredivernes krisepolitik. En fin kontekstuel analyse. Det har han ikke gjort på grund af, men på trods af sit teoretiske udgangspunkt.

Asbjørn Sonne Nørgaard
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Anders Todal Jenssen og Willy Martinussen (red.), *Velfærdsstaten i våre hjerter*, Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1994, iii+ 183 s.

Er der noget, samfundsforskere kan enes om, så er det at kritisere velfærdsstaten. Det være sig for styringsproblemer og skadelige incitamenter, eller for legi-

økonomiske forandringer, politiske og organisatoriske interessekonflikter samt internationale begivenheder og betingelser til noget man kunne kalde en "tyk beskrivelse" af et samfund under forandring.

Bogen er dog knap så vellykket set fra et teoretisk perspektiv. Fokus er ifølge Hornemann Møller kausalanalysen. Men socialpolitikken tilblivelse og udvikling, fastslås det i indledningen og for så vidt gennem hele bogen, bestemmes i "en bestandig interaktiv påvirkning mellem vekslende aktører og strukturer", der bestemmer såvel økonomiske som politiske og ideologiske projekter og processer. Og processerne selv er betinget af endnu et "stadigt skiftende styrkermæssigt samspil" af klasser, stat, og internationalt samfund (p. 16). Rent bortset fra, at man ikke bliver meget klogere på Hornemann Møllers teori, så bliver spørgsmålet: Hvad har *ikke* betydning for socialpolitikken tilblivelse og udvikling?

Selv om Hornemann Møller foretager en vis afgrænsning af sit projekt i indledningen, er bogen selv ikke særligt styret af udgangspunktet. Det er fair nok at gemme de komparative perspektiver til næste bog, som vi jo så kan se frem til med længsel. Men en (yderligere) relatering til den internationale teori om velfærdsstater ville nok have hjulpet Hornemann Møller med at udrede den problemstilling, han selv har defineret.

Endelig sidder man som politolog tilbage med et par uafklarede spørgsmål efter endt læsning. Der relateres i indledningen og i afslutningen til den nyere statsteori. "Staten" er sågar én af de tre determinerende magtkomponenter (jf. figur 1 og 2). Men nogen empirisk analyse af bureaukratiet og administrations rolle for socialpolitikken tilblivelse bliver det ikke til. Er staten Stauning, Steincke, Madsen-Mygdal og H.N. Andersen fra ØK? Og tilsvarende: Hvem er "klasserne", når de hverken er de faglige organisationer og brancheforeningerne eller de politiske partier? Empirisk set er de ikke-eksisterende. Og uden at virke for polemisk, for det er ganske oprigtigt ment: Hvad er i øvrigt "en klasse", når hverken politikken, ideologien, eller økonomien har primat?

Hornemann Møller har begået en yderst læseværdig og oplysende bog om den historiske baggrund for tredivernes krisepolitik. En fin kontekstuel analyse. Det har han ikke gjort på grund af, men på trods af sit teoretiske udgangspunkt.

Asbjørn Sonne Nørgaard
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Anders Todal Jenssen og Willy Martinussen (red.), *Velfærdsstaten i våre hjerter*, Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1994, iii+ 183 s.

Er der noget, samfundsforskere kan enes om, så er det at kritisere velfærdsstaten. Det være sig for styringsproblemer og skadelige incitamenter, eller for legi-

timitetsproblemer og kolonialisering af livsverdenen med alskens skadelige følger. *Velfærdsstaten i våre hjerter* tager forskellige dele af denne kritik som udgangspunkt for en analyse af den norske befolknings holdninger til velfærdsstaten. Derfor handler bogen ikke om holdninger for/imod velfærdsstaten - her er hovedtendensen velkendt - men nok så meget om begrænsninger, latente krietendenser og utilsigtede sideeffekter. Datagrundlaget er den norske "Medborgerundersøgelse" fra 1990, samt en større holdningsundersøgelse fra 1988.

Tre kapitler kredser om levedygtigheden af den "skandinaviske model". Kapitel 1 (af Anders Todal Jenssen) handler om de lange linjer, specielt den bemærkelsesværdige kombination af faldende tiltro til statslig markedsstyring og fortsat høj tilslutning til velfærdsstatens tryghedsordninger. Men når det herudfra stipuleres, at man kan være på vej mod en mere begrænset og mere forsikringsbaseret velfærdsstatstype ("socialhjælpsstaten"), bliver argumenterne tynde. De bygger blandt andet på, at det er kerneområderne, der prioriteres, og på et argument om, at alderspensionen (i Norge) er en slags forsikringsordning, fordi der er nøje sammenhæng mellem indbetalinger og pensions størrelse. Men det er der for eksempel ikke i Danmark - hvor holdningerne til folkepensionen er nøjagtig de samme. Her savner man - som flere andre steder i bogen - et større komparativt udblik.

Det gælder også lidt i samme forfatters kapitel 4, der er en meget spændende analyse af den "normative trussel" mod den skandinaviske velfærdsmodel: Faren for en underminering ved skatteunddragelse, sort arbejde, omgøelser mv. En tendens, der kan blive selvforstærkende, fordi ingen bryder sig om at være den sidste, der følger reglerne. Anders Todal Jenssen lokaliserer "muldvarpene" til i særlig høj grad at være folk med bestemte "relationelle værdier" - kaldet "folkelige individualister" - som er kendetegnet ved en blanding af "individualisme" (selvhjulpenhedsideal og manglende følelse af forpligtelse over for andre) og autoritære holdninger. Analysen kan forklare, *hvem* der er med til at undergrave velfærdsstaten. Men desværre kan den ikke besvare spørgsmålet, *hvor meget*, den bliver undergravet fremover. Her er hyppigheden af "folkelige individualister" næppe afgørende - og man savner igen lidt udblikket til andre lande med langt mere udbredt skatteunddragelse end i det (endnu?) ekstremt "dydige" Skandinavien.

Willy Martinussens kapitel har også en spændende dagsorden: Fører velfærdsstaten til, at "sociale relationer blir mer instrumentelle, ensidige og affektivt nøytrale, at omsorgen vi føler for hverandre blir svakere og at individualismen øker ... slik at det moralske fellesskapet ... forvitrer"? (p. 135). Med alle nødvendige forbehold leverer Willy Martinussen et overbevisende argument for, at "materialet peger i retning av et varmere samfund" (p. 157) - ikke mindst blandt de unge. Et vigtigt korrektiv til alskens spekulative teorier om de sociale relationers forfald. Men desværre kommer kapitlet ikke nærmere ind på velfærdsstatens bidrag til denne udvikling - hvad der nok også ville være vanskeligt ud fra de foreliggende data.

De øvrige kapitler er mere mikro-orienterede. Joar Sannes har skrevet et kapitel om, hvor stor betydning, opfattelsen af misbrug har for den generelle

holdning til velfærdsstaten. Det er der kommet en god og grundig, men lidt omstændelig, analyse ud af. Den dokumenterer - klarere end tidligere gjort - at opfattelsen af misbrug er vigtig for velfærdsstatens legitimitet, specielt i de samfundsgrupper, der burde være dens primære støtter (dog er en forklaringskraft på 14 pct. ikke så imponerende for en model, der medtager holdninger som uafhængige variable). Når det i perspektivering siges, at det er af "stor betydning for velfærdsstatens fremtid at det ikke fyres for sterkt opp under mistanken om misbrug" (p. 131), kunne man måske fristes til at mene, at det er vigtigere at indrette systemet, så grundlaget for mistanke begrænses.

En forskningstradition har ikke deltaget i den almindelige kritik af velfærdsstaten. Det er den særlige skandinaviske variant af kvindeforskningen (ellers har kvindeforskningen ikke holdt sig tilbage). Grunden er den indlysende, at de skandinaviske velfærdsstater i høj grad har bidraget til kvinders større ligestilling i samfundet. Åse Bratterud giver i kapitel 3 en god beskrivelse af forskellene i mænds og kvinders støtte til velfærdsstaten, forklaret med kvindeinteresser, kvinders klasseinteresser og kvindeverdier. Når Bratterud konkluderer, at "ulikket i afhængighed af velfærdsstaten forklarer lite av kjønnsforskjellen" (p. 81), må man dog tvivle. Argumentet er nemlig, at "både menn og kvinner ansatt i offentlig sektor ønsker at velferdsvirksomhet skal drives i offentlig regi", og at der "*både for menn og kvinner*" (min udh.) er en positiv sammenheng mellem afhængighed af og tilslutning til velfærdsstaten. Men det er vel netop beviset på, at afhængighed *forklarer* kønsforskellen, såfremt der er flest kvinder i den offentlige sektor - og flest kvinder, der føler sig afhængige af velfærdsstaten.

Et enkelt kapitel handler om alternativer til de nuværende velfærdsordninger. Det er Birgitte Kalseths analyse af holdninger til privatisering. Som man kunne forvente, vil vælgerne hellere privatisere forsyningsvirksomheder end sociale opgaver. I øvrigt er svarene forholdsvis ensartede, uanset om man spørger om privatisering eller "private indslag" - ikke uinteressant i lyset af privatiseringsdebattens drejning. Et andet interessant resultat er, at privatiseringsholdningerne afhænger mere af generation og ideologi end af umiddelbar egeninteresse. Birgitte Kalseth er forsigtig med ikke at overfortolke disse resultater, men man kunne måske spørge, om det ikke havde været bedre at opstille en model, der testede de direkte og indirekte effekter (via holdninger) frem for udelukkende at se på de direkte.

Der er ovenfor drysset lidt kritiske bemærkninger ud til de enkelte kapitler, hvoraf nogle også er lidt overlæssede med teori, som ikke rigtig bruges, eller med flere forskellige problemstillinger, som forfølges sideløbende på en ikke alt for klar måde. Mere overordnet kan de policy-opfattelser af velfærdsstaten, der ligger bag nogle af analyserne, også på nogle punkter problematiseres, og det intrikate forhold mellem makroproblemstillinger og analyser på mikroniveauet er ikke altid klargjort tilstrækkeligt. Denne kritik udspringer dog netop af, at bogen er god og spændende: Ved at tage udgangspunkt i makroproblemstillinger, ved at relatere holdningsanalyserne til aktuelle policy-diskussioner, og ved at fokusere på mulige krisetendenser og problemer frem for det

simple spørgsmål om for/imod velfærdsstaten er bogen et vigtigt og spændende bidrag til den aktuelle velfærdsstatsforskning.

Jørgen Goul Andersen
Institut for Statskundskab

Christopher Lasch, *Det eneste sande paradys. Fremskridtet og dets kritikere*. På dansk ved Ole Lindegård Henriksen, Højbjerg: Forlaget Hovedland (1993).

Det hører til undtagelsen, at nogen søger til småborgerskabet og populismen for at finde svaret på samfundets problemer. Det er ikke desto mindre Christopher Lasch' ærinde i denne bog, der ligger i logisk forlængelse af bestselleren *Narcissismens kultur*. At Lasch finder rødderne til identitetstab i modernitetens nedbrydning af traditionelle sociale bånd, er ikke nyt. Det nye er, at han søger til "småborgerskabet" for at finde de rensende kræfter for et samfund, der er ved at gå til i fremmedgørelse og overforbrug.

Lasch mener, at grænserne for den fortsatte økonomiske vækst må føre til et brud med modernitet og fremskridtstro. Men uanset om man deler denne opfattelse, så er det næppe blandt småborgere, "Middle Americans" eller i den populistiske tradition (tre begreber, der sammen med "den lavere middelklasse" bruges løst og næsten synonymt), man finder drivkraften for at begrænse eller blot styre væksten. Der er ikke mange holdepunkter for at hævde, at "småborgerskabet" kan eller vil det, som Lasch vil. Tilbage står alene den "moraliske inspiration" (p. 506) fra småborgerskabets kritik af fremskridtet.

Bogen er desuden baseret på den tvivlsomme politiske præmis, at "det nye højres" og i særdeleshed Reagans succes skyldtes appellen til "traditionelle værdier" (p. 33) - de småborgerlige dyder og moral. Det er ganske vist illusorisk, siger Lasch, for det nye højre hylder samtidig fremskridtstroen og den økonomiske vækst. Med baggrund i nyere undersøgelser af politisk adfærd fristes man nu mere til den anskuelse, at det netop var det nye højres *genskabelse* af fremskridtstro og økonomisk vækst, der gav Reagan og andre vind i sejlene - i nogen grad til trods for appellen til traditionelle værdier.

Fornemmelsen for nyere samfundsvidenskabelig litteratur glimrer imidlertid ved sit fravær hos den ellers belæste Lasch. Han er kun å jour frem til begyndelsen af 1960'erne. Hvad der siden er skrevet om politisk adfærd og modernitetskritik, er forbigået Lasch, der ellers nok havde kunnet hente inspiration både i postmaterialisme-litteraturen, eller hos Habermas og andre, der har diskuteret modernitetens problemer.

Lasch nævner selv et sted, at hans liberale venner, der længe har set på ham med stigende skepsis, nu anser ham for til politisk fortabt. Forståeligt nok: At gå til fordømmene og populismen frem for fornuften for at finde svar på modernitetens problemer, er potentielt farligt, og Lasch har det også af og til lidt svært i omgangen med lettere anløbne idehistoriske personligheder som